

CRISIS OF THE WELFARE STATE: CZECH REPUBLIC – 2020 +

KRIZE SOCIÁLNÍHO STÁTU: ČESKÁ REPUBLIKA – 2020+

Ladislav Průša¹

Abstract

The aim of the submitted contribution is to point out some key problems currently being solved by the Czech social system and, on this basis, to outline at least some directions that should become a starting point for a comprehensive reform of the entire social and tax system in the coming years. During the preparation of the contribution, current statistical data, existing and upcoming legislative norms were analyzed, attention was also paid to the study of current professional literature in the field of social policy theory. On the basis of the analyzes carried out, it can be concluded that in the last period the character of the Czech social system is changing in a fundamental way, it is gradually leaving the conservative type and changing to the liberal type. From the point of view of the application of the basic principles of social policy, the principle of solidarity plays an increasingly important role at the expense of the principle of equivalence, whose role is minimized when adjusting social benefits. Nevertheless, many social benefits do not fulfill their protective function. It is therefore obvious that it is necessary to analyze all social situations and the way to solve them, and on this basis implement a comprehensive social and tax reform.

Keywords

Welfare State, Crisis of The Welfare State, Czech Republic

Abstrakt

Cílem předkládaného příspěvku je poukázat na některé klíčové problémy, které v současnosti řeší český sociální systém, a na jejich základě nastínit alespoň některé směry, které by se měly stát výchozím bodem pro komplexní reformu celého sociálního a daňového systému v následujících letech. Při přípravě příspěvku byla analyzována aktuální statistická data, existující a připravované legislativní normy, a pozornost byla věnována také studiu současné odborné literatury z oblasti teorie sociální politiky. Na základě provedených analýz lze konstatovat, že v posledním období dochází k zásadní změně charakteru českého sociálního systému, který se postupně odklání od konzervativního typu a mění se na typ liberální. Z hlediska uplatňování základních principů sociální politiky hraje stále významnější roli princip solidarity, a to na úkor principu ekvivalence, jehož role je při nastavování sociálních dávek minimalizována. Přesto však mnohé sociální dávky neplní svou ochrannou funkci. Je tedy zřejmé, že je nutné analyzovat všechny sociální situace a způsoby jejich řešení, a na tomto základě realizovat komplexní sociální a daňovou reformu.

Klíčová slova

Sociální stát, krize sociálního státu, Česká republika

---

¹ Faculty of Public Policies Silesian University in Opava, Bezručovo nám. 14, 746 01 Opava, Czech Republic. E-mail: Ladislav.Prusa@fvp.slu.cz.

I. Úvod

Sociální systém se v naší zemi v současné době nachází ve velmi složité situaci. Na jedné straně některé makroekonomické charakteristiky signalizují, že se objektivně daří řešit všechny potřebné sociální situace, na straně druhé nás sdělovací prostředky pravidelně informují o tom, že roste počet domácností, které nemohou zaplatit dětem ve

školách teplý oběd, že roste počet osob, které se obracejí na potravinové banky s žádostí o pomoc. Vláda v uplynulém období přistoupila ke změně podmínek valorizace důchodů, inflace i nadále snižuje reálnou hodnotu příjmů obyvatel, řada sociálních dávek neplní svoje základní poslání. Je zřejmé, že by bylo žádoucí znovu komplexně ve vzájemných souvislostech analyzovat jednotlivé sociální situace, které jsou v sociálním (ale i v daňovém) systému řešeny, posoudit, zda stávající formy jejich řešení odpovídají současným sociálně ekonomickým podmínkám a na tomto základě následně navrhnout event. jejich nová řešení. Opomenuty by neměly být i otázky včasného poskytování pomoci, Česká správa sociálního zabezpečení ani Úřad práce ČR dlouhodobě překračují zákony definované lhůty pro přiznání většiny sociálních dávek.

II. Podstata, vznik a typologie sociálního státu

Sociální stát je společnost, ve které se v zákonech, ve vědomí lidí, v aktivitách jednotlivých institucí i praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců a rodin, ale věcí veřejnou. Sociální stát je produktem evropské civilizace, je produktem historického vývoje veřejně organizované solidarity, mezinárodně uznaného práva občanů na důstojné životní minimum. Jednotlivé státy jsou různě štedré při zajišťování těchto otázek, různou měrou přitom zapojují zaměstnavatele (Tomeš, 2010).

Sociální stát je uspořádáním, ve kterém demokraticky organizovaná moc prostřednictvím sociálního zákonodárství a činnosti státních orgánů a institucí naplňuje zejména tyto funkce:

- funkci záchrannou, která zabraňuje propadu jednotlivců či rodin pod uznanou hranici životního minima,
- funkci pojišťující, která zajišťuje člověka před nepříznivými dopady různých sociálních událostí (např. mateřství, invalidita, stáří, ztráta zaměstnání),
- funkci aktivizující, která je zaměřena na rozvoj lidského potenciálu, zkvalitňování dispozic a sklonů lidí.

V tomto duchu tedy sociální stát:

- garantuje základní příjem pro každého jednotlivce na úrovni životního minima,
- poskytuje sociální dávky umožňující předejít, zmírnit nebo překonat sociální rizika možných sociálních událostí (nemoci, úrazu, nezaměstnanosti) s cílem zajistit přiměřenou úroveň sociálního bezpečí a sociální suverenity jedince,
- zajišťuje poskytování veřejných sociálních služeb (školských, zdravotnických) odpovídající úrovně pro všechny jedince bez ohledu na jejich sociální status.

Sociální stát by nemohl existovat bez solidarity, musí vycházet z naplnění a udržení minimálně dvou stěžejních předpokladů:

- úspěch a neúspěch se u každého subjektu sice dynamicky, ale vcelku náhodně střídá, a v rámci takových podmínek může stát podpořit dočasně ty, kterým se v dané chvíli přestalo dařit a pomoci mu čelit rizikům ztráty zdraví, práce apod.
- ochota k fungující solidaritě, protože sociální stát může přečkat a překonat snížené tempo hospodářského růstu, zadlužení, přírodní a sociální pohromy, ale v žádném případě nepřekoná past solidarity (Tomeš, 2010).

Je zřejmé, že jednotlivé státy jsou různě štedré při zajišťování základních sociálních práv občanů, různou měrou přitom do této činnosti zapojují zaměstnavatele. Přílišná zátěž veřejných financí neznamena konec sociálního státu, ale je nutno přehodnotit sociální politiku jednotlivých států, klíčovou rolu v tomto smyslu hraje najít odpověď na otázku jaká je rozumná míra veřejné solidarity, diskuse přitom vedou o tom, jaká je role státu při zajišťování základních sociálních práv, jaká je role základních principů sociální politiky při jejich naplňování, jak vysoko by měla být nastavena odpovědnost jedinců zajištění svých budoucích sociálních potřeb (Mertl, 2023). V odborné literatuře lze najít řadu různých členění typologie sociálních států, jedno z nejpřesnějších uvádí Ferge (2019).

Tabulka 1 Typologie sociálních států

typ sociálního státu	liberální (reziduální)	korporativní (výkonový)	sociálně-demokratický (redistributivní)
odpovědnost státu za uspokojení	Minimální	Optimální	Úplná
rozdělení podle potřeb	Marginální	sekundární	Primární
rozsah povinně poskytovaných služeb	Omezený	extenzivní	Úplný
populace pokrytá povinně	Menšina	Většina	Všichni
výše příspěvků	Nízká	Střední	Vysoká
část nár. důchodu určená pro služby	Nízká	Střední	Vysoká
zkoumání potřebnosti	Primární	sekundární	Marginální
charakter klientů společnosti	Chudáci	Občané	Členové
status klientů	Nízký	Střední	Vysoký

Zdroj: Ferge (2019)

III. Krize sociálního státu a realizovaná řešení

Příčiny krize sociálního státu jsou různorodé, velmi stručně se k příčinám krize sociálního státu vyjadřují někteří odborníci výrokem, že ekonomická a sociální politika se dostaly do vzájemného konfliktu, kde se jako primární projevovaly limity ekonomického růstu. Zaostávání ekonomického růstu bylo přitom daleko významnější než samotný nárůst sociálních výdajů (Tomeš, 2010).

I když je sociální stát v řadě aktivit nenahraditelný, vyvstává nutnost přizpůsobit se pozměněným podmínkám ekonomického a sociálního vývoje. Mezi pozitivní stránky ekonomického a společenského působení sociálního státu patří zejména tyto skutečnosti:

- zaměstnává velký počet pracovníků ve veřejných službách a přispívá tak k zaměstnanosti,
- zajišťuje přípravu na povolání a univerzální zdravotní péči, čímž pomáhá reprodukovat pracovní sílu v souladu s potřebami hospodářství, společenským standardem,
- zvyšuje kupní sílu obyvatel stanovením minimálního příjmu a poskytováním sociálních dávek,
- snižuje sociální nerovnost a vytváří pocit sociálního bezpečí,
- podporuje sociální konsensus a udržení sociálního smíru,
- vynakládá preventivně některé sociální výdaje (např. výdaje na zdravotní prevenci), jejich neposkytnutí by v budoucnu mohlo předznamenat podstatně větší finanční výdaje (Tomeš, 2015).

Vzhledem k demografickému vývoji sociální stát nenalézá adekvátní odpověď na rozšiřujících se potřeby populace bez dostatečných zdrojů. Stává se tak málo efektivní, vykazuje složitý systém redistribucí, zaměstnává obrovský byrokratický aparát, který spotřebuje množství vynakládaných prostředků, stává se těžkopádný. Sociální stát je tak považován za nespravedlivý, hlavní kritické vedou své výtky ve směru omezování dávek nezaměstnanosti, zjednodušení podmínek pro podnikání, přičemž základní osou jejich návrhu jsou opatření, které by lidem naznačily, že se jim vyplatí pracovat (Tomeš, 1993).

K problémům sociálního státu dochází i na základě demografických změn, zejména díky stárnutí populace. Sociální stát může bez větších problémů fungovat jedině tehdy, když dostatečně velký

počet zaměstnaných lidí vytváří zdroje pro zajištění dostatečně malého množství potřebných osob. Nízká porodnost signalizuje, že se tyto problémy budou prohlubovat, protože současná generace 20 – 30-ti letých osob bude muset svými sociálními odvody zaopatřit generaci padesátiletých a posléze, díky nízkému počtu osob v produktivním věku, vytvořit ekonomické základy pro své vlastní zajištění ve stáří.

Dalším problémem sociálního státu je nezaměstnanost rizikových skupin na trhu práce, který postihuje zejména absolventy škol, mladé lidi bez praxe, osoby se zdravotním postižením nebo osoby v předdůchodovém věku. Současné generace mladých lidí nastupují obecně do práce později, jejich období práce je přerušováno nezaměstnaností a je často vyplňováno méně hodnotnými formami práce, neboť lidé pracují i na zkrácený, sdílený úvazek apod. Navíc globalizace firmám umožňuje zaměstnávat cizí dělníky anebo přímo přesouvat výrobu tam, kde je obecně i nízká cena práce zaměstnance (Mertl, 2023).

Jedním z příčin krize sociálního státu je skutečnosti politická reprezentace a instituce ztratily kontakt s realitou, pozbyly schopnost odpovídat potřebám doby. Systémy sociálního zabezpečení jsou postiženy ztrátou důvěry veřejnosti ve schopnost vlády přiměřeně reagovat na konkrétní problémy. Lidé jsou stále méně ochotni akceptovat financování velkých sociálních programů, tím spíše, že společnosti se stále více rozdělují na trvale neúspěšné a trvale úspěšné, dochází ke krizi solidarity (Tomeš, 2010).

Realizace sociálních opatření má stinnou stránku – je náročná na ekonomické zdroje, projevuje se vysokým daňovým zatížením. Ta neovlivňuje jen samotnou výši příjmů a bohatství jednotlivců, ale i jejich ekonomickou aktivitu, která je vysokým zdaněním destimulována. Jedna z nejčastějších výtek oponentů sociálního státu je nasměrována proti garanci pohodlí sociální sítě, kdy lidé s vyšším vzděláním mají příjem jen o málo vyšší než ti, kteří své mládí nestrávili dlouholetým vzdělávacím úsilím a snahou dosáhnout vyšší kvalifikační úrovně. Tento způsob totiž vede k situaci, kdy vzdělání může ztrácet svou ekonomickou roli. Investice do sociální oblasti se společnosti do určité míry vyplácejí a stimulují ekonomickou prosperitu. Avšak tento stav platí jen do určitého momentu, neboť dochází ke konfliktu vysoké míry sociálního pohodlí, která neplyne z dosažených ekonomických výsledků a vysoké míry destimulujícího zdanění (Mertl 2023).

V posledních letech se místo termínu welfare state začíná používat termín welfare mix. Tento termín vyjadřuje rostoucí roli nestátních subjektů na úkor státu při plnění funkcí, které jsou sociálnímu státu vlastní. Lze hovořit o modernizaci sociálního státu, která však s sebou přináší nová sociální rizika. V tomto smyslu se jedná o zajištění rovnováhy mezi pracovními a rodinnými (výchovními) funkcemi a o zajištění přístupu k dostačujícím sociálním dávkám a ke službám. Nový trend vychází z poznání, že zdrojem chudoby je nedostupnost práce, vzdělání a zdravotní péče. Nejúčinnějším nástrojem, jak bojovat proti chudobě, je proto dát lidem práci, zpřístupnit jim vzdělání a zdravotní péči. V tomto duchu Světová a Evropská banka finančně podporují sociální projekty zaměřené na aktivní politiku zaměstnanosti a rozvoj základního školství a zdravotní péče. (Tomeš, 2010).

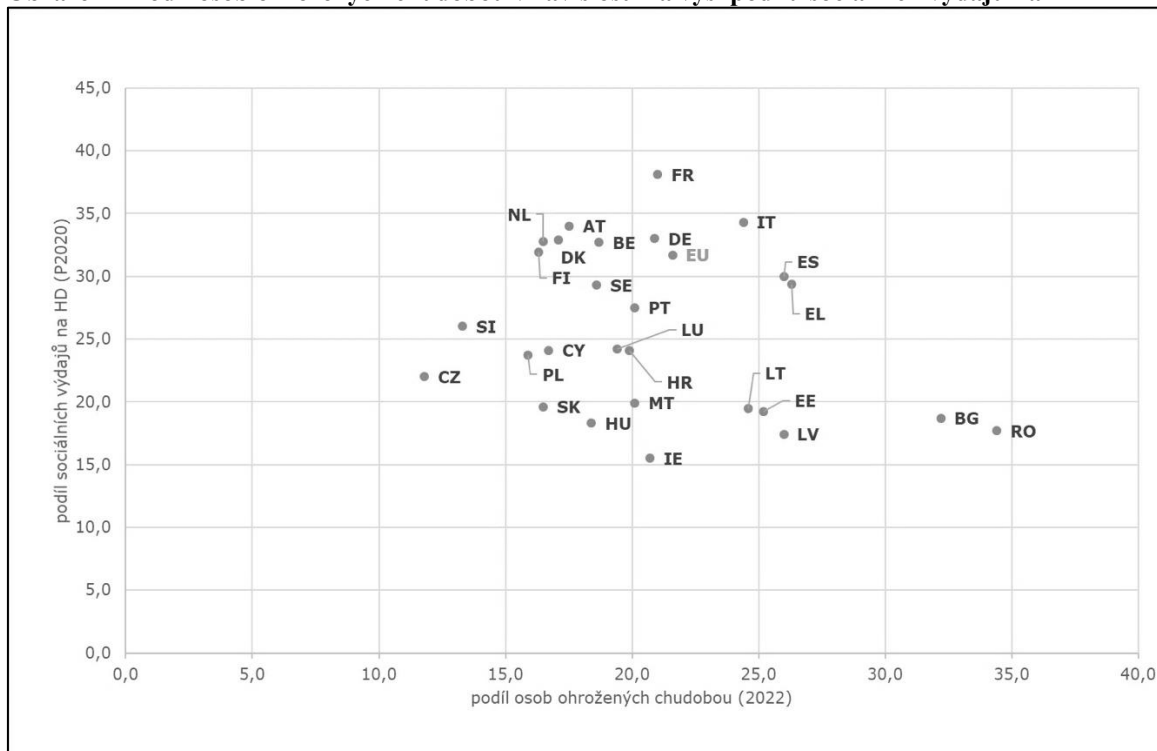
IV. Proměny sociálního státu v ČR

Sociální systém se v naší zemi v současné době nachází ve velmi složité situaci. Na jedné straně některé makroekonomické charakteristiky signalizují, že se objektivně daří řešit všechny potřebné sociální situace, na straně druhé nás sdělovací prostředky pravidelně informují o tom, že roste počet domácností, které nemohou zaplatit dětem ve školách teplý oběd, že roste počet osob, které se obracejí na potravinové banky s žádostí o pomoc. Vláda v uplynulém období přistoupila ke změně podmínek valorizace důchodů, připravuje i úpravy ve výpočtu nově přiznávaných důchodů, inflace i nadále snižuje reálnou hodnotu příjmů obyvatel, řada sociálních dávek (např. příspěvek na péči) neplní svoje základní poslání (Průša, L. – Horecký, J., 2024). Je zřejmé, že by bylo žádoucí znovu komplexně ve vzájemných souvislostech analyzovat jednotlivé sociální situace, které jsou v sociálním (ale i v daňovém) systému řešeny, a posoudit, zda stávající formy jejich řešení odpovídají současným sociálně ekonomickým podmínkám a na tomto základě následně navrhnout event. jejich nová řešení.

Opomenuty by neměly být i otázky včasného poskytování pomoci, Česká správa sociálního zabezpečení ani Úřad práce ČR dlouhodobě překračují zákony definované lhůty pro přiznání většiny sociálních dávek.

Jedním ze základních parametrů charakterizujících sociální systém v dané zemi je podíl sociálních výdajů na velikosti hrubého domácího produktu. Tyto údaje je vhodné porovnávat s podílem osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením. Český sociální systém se dlouhodobě v tomto porovnání řadí k systémům s nejnižším podílem osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením, podíl sociálních výdajů na HDP se přitom řadu let evropském porovnání řadí k podprůměrným. V tomto smyslu se jeví, že celý sociální systém mění svůj charakter, postupně opouští korporativní (konzervativní) typ a mění se v typ liberální.

Obrázek 1 Podíl osob ohrožených chudobou v závislosti na výši podílu sociálních výdajů na HDP

Zdroj: ČSÚ (2023)

Nízký podíl domácností ohrožený chudobou a sociálním vyloučením v ČR je způsoben vysokým rozsahem sociální solidarity na úkor uplatňování principu ekvivalence. Reálná hodnota částek životního minima přitom dlouhodobě klesá. Provedená revize částek životního a existenčního minima (Beran, 2022) ukázala, že v r. 2021 byly platné částky životního minima zhruba o 36 – 54 % nižší než částky, které byly vypočteny podle metodiky vytvořené k výpočtu životního a existenčního minima.

Tabulka 2 Porovnání platných a revidovaných částek životního minima v r. 2021

	platné částky životního minima v r. 2021	revidované částky	rozdíl částek	revidovaná částka/platná částka (v %)
Jednotlivec	3 860	5 355	1 495	138,73
společně posuzované osoby, které nejsou nezaopatřené děti				
první osoba	3 550	5 128	1 578	144,45
druhá a další osoba	3 200	4 370	1 170	136,56
nezaopatřené děti ve věku				

15 – 26 let	2 770	4 272	1 502	154,22
6 – 15 let	2 420	3 685	1 265	152,27
do 6 let	1 970	2 779	809	141,07
existenční minimum	2 490	3 681	1 191	147,83

Zdroj: Beran (2022)

Tato skutečnost se odráží m.j. v tom, že v pásmu těsně nad definovanou hranici životního minima se nachází velké skupiny osob, u nichž prakticky jakýkoli nárůst životních nákladů může znamenat propad do stavu hmotné nouze.

Tabulka 3 Struktura domácností podle čistého příjmu po odečtení nákladů na bydlení ve vztahu k životnímu minimu

	násobky životního minima					celkem
	méně než ŽM	1,00 – 1,49 ŽM	1,50 – 1,99 ŽM	2,00 – 2,39 ŽM	2,40 – 2,99 ŽM	
počet domácností	91 458	76 165	134 209	176 168	383 460	
počet členů domácnost	204 749	177 035	270 219	323 162	726 973	
	násobky životního minima					celkem
	3,00 – 3,99 ŽM	4,00 – 4,99 ŽM	5,00 – 5,99 ŽM	6,00 – 6,99 ŽM	7,00 a více ŽM	
počet domácností	908 941	839 416	579 447	382 537	918 387	4 490 188
počet členů domácnost	1 999 285	2 118 843	1 471 337	940 686	2 029 065	10 261 354

Zdroj: ČSÚ (2023)

Další problémy z hlediska naplňování principu solidarity a ekvivalence lze nalézt v jednotlivých sociálních systémech. Např. v případě vysoké porodnosti odpadá hlavní důvod pro realizaci důchodové reformy, tedy nepříznivý vývoj vztahu mezi produktivní a poproduktivní populací. Podpora rodin s dětmi se v uplynulých 25 letech zásadně změnila, výrazně se posílil důraz na ochranu nízkopříjmových skupin obyvatelstva, což vede k tomu, že ve svých vzájemných interakcích s daňovým systémem jsou nízkopříjmové domácnosti demotivovány od práce a vysokopříjmové domácnosti tento systém nemotivuje mít děti (Krebs, 2023).

V. Solidarita a ekvivalence v sociálním systému v ČR – krize legitimacy sociálního státu

Solidarita a ekvivalence jsou dlouhodobým tématem všech sociálních systémů ve vyspělých zemích. Na první pohled se může jevit, že oba tyto principy působí proti sobě, ve skutečnosti však mezi těmito principy působí řada velmi úzkých vazeb – zatímco v míře, v níž jsou konstruovány sociální systémy jako univerzální, se uplatňuje princip solidarity, v míře, v níž jsou sociální systémy konstruovány v závislosti na výši příjmů z ekonomické aktivity, se uplatňuje princip ekvivalence. Právě to, v jaké míře mají být jednotlivé principy uplatňovány, je zásadní otázkou rozhodování o úpravách jednotlivých sociálních systémů. Právě to, v jaké míře mají být jednotlivé principy uplatňovány, je zásadní otázkou rozhodování o úpravách jednotlivých sociálních systémů. Z tohoto pohledu je vhodné věnovat pozornost rovněž historickému pohledu na solidaritu i ekvivalenci a na jejich pozice v rozdělovacích modelech.

Základní sociální systémy v ČR jsou teoreticky založeny na kombinaci principu ekvivalence a solidarity, poměr jejich uplatňování je však v každém z nich diametrálně odlišný. V obecném vyjádření platí, že s rostoucí výši příjmů z ekonomické aktivity klesá tzv. náhradový poměr, dochází tedy k tomu, že na úkor posilování principu solidarity dochází k vytěsňování principu ekvivalence, což v některých sociálních systémech vede na jedné straně k jejich zneužívání především ze strany

nízkopříjmových skupin obyvatelstva, v jiných naopak dochází k tomu, že občané již ze středních příjmových skupin se necítí být dostatečně ochráněni a hledají alternativní řešení vzniklé sociální situace. Nejtypičtější je tato situace v oblasti nemocenského pojištění, který je nízkopříjmových skupinami obyvatelstva značně zneužíván, naproti tomu osoby ze středních a vyšších příjmových skupin při svém onemocnění často svoji nemoc přechází, popř. čerpají řádnou dovolenou na zotavenou, neboť úroveň nemocenských dávek je hluboko pod mezinárodně doporučené standardy (Krebs, V. a kol., 2009)

Míru solidarity v sociálních systémech lze popsat mírou příjmové redistribuce. Čím je vyšší, tím nižší je diferenciace sociálních dávek. Solidaritu podporují i výhodnější pravidla pro některé sociální skupiny (např. uznávání náhradních dob pojištění v systému důchodového pojištění nebo zvýhodnění OSVČ, pokud jde o stanovení výše pojistného). Zajištění v jednotlivých sociálních situacích je kombinací více zdrojů, tedy tím, že v jaké míře lidé investují např. do soukromých aktiv se uplatňuje princip ekvivalence a v míře, v jaké přispívají do povinných sociálních systémů se uplatňuje princip solidarity (Mertl, J. a kol., 2023).

Principy solidarity a ekvivalence tedy nestojí v konfliktu, nýbrž se doplňují. Debatu lze vést o jejich optimálním vyvážení, respektive o podílu státem organizovaných sociálních systémů na celkovém zajištění v jednotlivých sociálních situacích. Člověk se totiž může zajistit pro případ vzniku jednotlivých sociálních situacích třemi způsoby:

- může odložit současnou spotřebu a vytvářet soukromé úspory (peněžní depozita, akcie, dluhopisy).
- může zplodit a vychovat odpovědné děti, které když vyrostou vracejí rodičům dary v podobě peněžních či materiálních transferů,
- účastí ve státem organizovaných povinných sociálních systémech (Krebs, V., 2013).

Změny, k nimž v našem sociálním systému dochází v posledních letech však z těchto principů nevycházejí, princip ekvivalence je v sociálních dávkách výrazně potlačován, ochranná funkce sociálních dávek navíc přestává plnit svoji funkci. Lze proto soudit, že některá z těchto opatření jsou minimálně v rozporu s duchem Nálezů Ústavního soudu č. 135/2010 Sb., který dospěl v r. 2010 k závěru, že tehdejší konstrukce důchodu uvedená v § 15 zákona č. 155/1995 Sb. zakotvující dvě redukční hranice ve stávajících výších za existence systému odvodů do důchodového pojištění bez efektivního „zastropování“, vytváří výrazné disproporce mezi výší příspěvku do pojistného systému, výší příjmu a výší přiznané důchodové dávky u části pojištěnců, čímž porušuje ustanovení čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny“, a rozhodl o zrušení § 15 zákona č. 155/1995 Sb. s tím, že vzhledem k složitosti celé problematiky odložil vykonatelnost rozhodnutí do 30. 9. 2011. Ústavní soud pak doporučil, při vědomí celé škály uspořádání důchodových systémů a způsobů konstrukce důchodových dávek, zvolení takové varianty hmotného zabezpečení ve stáří, ve které by byly promítnuty všechny principy sociální politiky a která bude důsledně respektovat ústavní principy a naplňovat ustanovení Listiny základních práv a svobod (Ústavní soud, 2010).

V tomto smyslu se jedná především o tato řešení nebo návrhy:

- o snížení valorizace důchodů o cca 1 000 Kč měsíčně v červnu 2023 podle zákona č. 71/2023,
- o navrhovanou změnu výpočtu důchodu v rámci tzv. důchodové reformy, kdy postupné parametrické úpravy povedou ke snižování relativní úrovně nově přiznávaných důchodů,
- zvýšení minimální výměry starobního důchodu na 10 % průměrné mzdy,
- zrušení poskytování státního příspěvku na důchodové spoření pro příjemce starobního důchodu od července 2024.

Polemicky je nutno hodnotit skutečnost, že při koncipování jednorázového příspěvku na dítě nebylo zohledněno složení rodiny pomocí konstrukce životního minima, ale nárok na dávku byl omezen pouze výší příjmu rodiny na úrovni 1 mil. Kč. Zcela jistě tak nastala situace, kdy neúplná rodina s příjmem těsně pod touto hranicí dávku získala, zatímco úplná rodina např. se třemi dětmi s příjmem

těsně nad touto hranicí na dávku nedosáhla, přestože její životní minimum je podstatně vyšší. Přitom životní minimum neúplné rodiny s jedním dítětem ve věku 10 let činilo v červenci 2022 7 150 Kč, zatímco životní minimum úplné rodiny se třemi dětmi ve věku 6, 10 a 13 let ve stejném období činilo 16 790 Kč, tj. 2,35 x více (Průša, L., 2024).

Sociální stát se však nachází i v krizi své efektivity. Podle Mareše (2001) existují určité skupiny osob, kteří o svých oprávněních na určité sociální dávky nevědí nebo nepocítují potřebu tato svá oprávnění uplatnit, popř. jim v tom brání jejich hodnotová orientace nebo se neorientují ve způsobu distribuce těchto dávek, nedokáží svá oprávnění uplatnit nebo mohou být navzdory svému oprávnění redistributivním aparátem odmítnuti. Uvádí přitom, že většina autorů odhaduje rozsah tohoto jevu v zemích Evropské unie na úrovni 10 – 30 % z celkového počtu oprávněných osob, přičemž u některých sociálních dávek se odhaduje, že o jejich přiznání si nepožádá až 60 % potencionálně oprávněných osob. V tomto smyslu se hovoří krizi efektivity sociálního státu spočívající v tom, že není schopen dosáhnout svých cílů. Tato skutečnost se v ČR týká např. příjemců příspěvku na péči, podle provedených propočtů si o tuto dávku nežádá více než 180 tis. potencionálních příjemců této dávky, zejména v I. a ve II. stupni závislosti (Průša, L. – Horecký, J., 2024) nebo příjemců příspěvku na bydlení, jejichž počet se začal dramaticky zvyšovat teprve v souvislosti s růstem cen energií (Průša, L., 2023).

VI. Závěr

Sociální politika je cílevědomá činnost zacílená k přiměřenému vyrovnávání rozdílů v sociální situaci a postavení občanů, které vznikají v důsledku rozdílné úspěšnosti lidí na trhu práce, jejich rozdílných schopností a jako důsledek různých handicapů, popř. v důsledku nemožnosti účastnit se trhu práce ze subjektivních důvodů (např. stáří, nemoc, péče o děti) nebo z důvodů objektivních (nezaměstnanost). Kritériem přiměřenosti vyrovnání těchto rozdílů je zabezpečení takových minimálních podmínek života, které jsou v konkrétním civilizačním prostředí považovány ještě za přijatelné a které umožní trvale udržitelnou sociální soudržnost. Sociální politika by měla sekundárně vést k využití veškerého lidského potenciálu, a to jak tím, že bude poskytovat stejnou šanci na kultivaci lidského činitele (vzdělání), tak tím, že podstatou své činnosti bude aktivizovat a motivovat k práci. Sociální politika může působit nejen jako systém ochrany, ale také jako rozvojový faktor, uplatňující ve své činnosti strategické a ekonomické zájmy státu (Kotíková, J. – Víšek, P., 2020). A právě v tomto duchu je potřebné podle mého názoru rekonstrukci dávkového systému chápat. Tato rekonstrukce však musí být zcela jednoznačně doprovázena reformou celého daňového systému. Je zřejmé, že klíčové diskuse o nové podobě celého sociálního a daňového systému se budou vést o vzájemném nastavení dvou klíčových principů ovlivňujících podobu jednotlivých sociálních dávek – principu sociální solidarity a principu ekvivalence.

Financování

Příspěvek byl zpracován v rámci projektu „Je připravovaná reforma státních dávek v kontextu s moderními principy sociální politiky v evropských zemích?“, který je financován Fakultou veřejných politik Slezské univerzity v Opavě v rámci Fakultního programu podpory tvůrčí činnosti 2024.

Literatura

Beran, V. (2022) *Náplň a konstrukce životního a existenčního minima 2021*. Praha: VÚPSV. Dostupné z https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_519.pdf (27. 6. 2024).

ČSÚ (2023). *Příjmy a životní podmínky domácností – 2022*. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez> (24. 6. 2024).

ČSÚ (2023). *Příjmy, výdaje a životní podmínky domácností – Mezinárodní srovnání*. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-vydaje-a-zivotni-podminky-domacnosti-mezinarodni-srovnani> (24. 6. 2024).

- Ferge, Z. (2019). *A Society in the Making: Hungarian Social and Societal Policy, 1945-75*. Taylor & Francis Ltd.
- Kotíková, J. & Víšek, P. (2020). Koronavirová pandemie jako podnět k nové společenské smlouvě? *FÓRUM sociální politiky* č. 2/2020.
- Krebs, V. (2013). *Nejlepší důchodová reforma je dobrá populační politika*. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Reprodukce lidského kapitálu. Praha: VŠE.
- Krebs, V. (2023). Rozhovor s Vojtěchem Krebsem. *Veřejná správa a sociální politika* č. 2/2023.
- Krebs, V. et al. (2009). *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. Praha: VÚPSV.
- Mareš, P. (2001) *Problém nečerpání sociálních dávek*. Praha: VÚPSV.
- Mertl, J. et al. (2023). *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer.
- Průša, L. (2024) Vývoj sociálních příjmů obyvatelstva v letech 2010 – 2022. *Demografie* č. 1.
- Průša, L. & Horecký, J. (2024) Kolik osob pravděpodobně nežádá o přiznání příspěvku na péči? *Sociální služby* č. 6 – 7.
- Tomeš, I. (1993). *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Sociopress.
- Tomeš, I. (2010). *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.
- Tomeš, I. (2015). 10 x o sociální politice. *FÓRUM sociální politiky – mimořádné číslo*.
- Ústavní soud (2010). *Nález Ústavního soudu č. 135/2010 Sb.* Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-135> (20. 6. 2024).